

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНА СТАТТЯ

Прицак Омелян Йосипович

ПРИЦАК Омелян Йосипович (07. 04. 1919, с. Лука, нині Самбірського р-ну Львівської обл. — 29. 05. 2006, м. Бостон, шт. Массачусетс, США, похований у Києві) — мовознавець, сходознавець, історик, історіософ, джерелознавець, організатор міжнародних та українських наукових інституцій. Дійсний член НТШ (1951), УВАН (1952; у 1966—70, 1970—74, 1975—78, 1987—91 — заступник голови Управи УВАН у США), іноземний член НАНУ (1990). Державна премія України в галузі науки і техніки (1993). Премія імені А. Кримського АН УРСР (1991). Ордени «За заслуги» 3-го ступеня (1993), «За заслуги перед Турецькою Республікою» (1998). Закінчив 1-у державну гімназію в Тернополі (1936), Львівський університет за спеціальністю «східні мови і літератури» (1940), де навчався у відомих польських науковців (Р. Інґарден, К. Айдукевич, А. Шельонґовський, Ф. Буяк, В. Котвіч). Одночасно навчався та займався дослідницькою роботою в НТШ (І. Крип'якевич, Т. Коструба, Я. Пастернак, В. Сімович). Від лютого 1940 працював науковим співробітником Львівського відділу Інституту історії УРСР, від червня того ж року навчався в аспірантурі Інституту мовознавства АН УРСР (Київ) за спеціальністю «ісламська філологія» під керівництвом А. Кримського. Мобілізований до Червоної армії. Після нападу Німеччини на СРСР у червні 1941 потрапив у полон, звідки втік. Працював співробітником г. «Українське слово» у Києві (1941). Навчався на гуманітарному факультеті за спеціальністю «сходознавство» у Берлінському (1943—45) та Геттінґенському (1946—48) університетах у відомих німецьких сходознавців (Р. Гартманн, Г. Шадер, А. фон Ґабайн, Г. Шеель, Б. Шпулер). Протягом 1940-х рр. П. перебував під значним інтелектуальним впливом чеських сходознавців (Я. Рипка, Ф. Тауер) та угорсько-німецького лінгвіста, знавця фінно-угорських мов Ю. фон Фаркаша, безпосередньо спілкувався та консультувався з ними. Захистив дисертацію «*Karachanidische Studien. Studien zur Geschichte der Verfassung der Türk-Völker Zentralasiens*» («*Караханідські студії. Дослідження з історії устрою тюркських народів Середньої Азії*») й отримав звання доктора філології за спеціальністю «тюркологія, іраністика, ісламознавство й славістика» (1948). Габілітувався на посаду доцента алтайського порівняльного мовознавства та історії Центральної Азії Геттінґенського університету (1951), працював доцентом (1952—57) і професором (1957—61) алтайської філології, тюркології та історії Центральної Азії Гамбурзького університету (Німеччина). Представляв німецьку сходознавчу науку на міжнародних наукових форумах. Співорганізатор, виконавчий секретар, президент міжнародного товариства *Societas Uralo-Altaica* (1952—65), редактор часописів «*Ural-Altäische Jahrbücher*» та «*Ural-Altäische Bibliothek*» (1954—66), співзасновник щорічної конференції «*The Permanent International Altaistic Conference*» (1958). Гостьовий професор Кембриджського (Велика Британія, 1954), Краківського та Варшавського (1959), Гарвардського (США, 1960—61) університетів; професор алтаїстики, тюркології та євразійської історії Вашингтонського університету (м. Сієтл, 1961—64) та лінгвістики і тюркології — Гарвардського університету (1964—90). Автор і втілювач концепції українознавчого центру (три українознавчі кафедри — історії, мови і літератури, відділення україніки в бібліотеці університету, науково-дослідний інститут) у Гарвардському університеті (1967—73), де був директором Українського наукового інституту (1973—90) і завідувачем кафедри історії України імені М. Грушевського (1975—90). Засновник та головний редактор видавничої серії «*Series in Ukrainian Harvard Studies*» (1970—90), засновник і головний співредактор журналів «*Recenzija. A Review of Soviet Ukrainian Scholarly Publications*» (1970—79), першого академічного англomовного журналу з україністики «*Harvard Ukrainian Studies*» (1977—91). Автор концепції відзначення українською діаспорою 1000-ліття прийняття християнства «Гарвардського Проєкту Тисячоліття християнства в Русі-Україні», головний редактор багатотомного корпусу української досекулярної літератури 11—18 ст. «Гарвардська бібліотека давнього українського письменства» (1984—90), співорганізатор міжнародного конгресу, присвяченого 1000-літтю хрещення Русі (Італія, 1988). Ініціатор та засновник Міжнародної асоціації україністів та керівник її Археографічної комісії (Італія, 1989). Засновник та директор Інституту сходознавства НАНУ (1991—98), головний редактор Народу ↑

журналу «Східний світ» (1993—2000; обидва — Київ). У період становлення науково та організаційно підтримав Інститут української археографії та джерелознавства НАНУ (Київ, 1991). Засновник і професор кафедри історіософії Київського університету імені Т. Шевченка (1992—94). Сформував наукову школу українців у Північній Америці (Г. Грабович, П.-Р. Маґочі, Ф. Сисин, О. Субтельний, О. Андрієвська), мав значний інтелектуальний вплив на формування низки сучасних вчених (П.-К. Грімстед, Б.-А. Гудзяк, З.-Є. Когут, О.-С. Ільницький, Дж. Мейс, К. Накай, В. Остапчук, М. Субтельна, В. Потульницький, Л. Вольф, Л. Гайда, О. Галенко, Р. Данкоф, Б. Манц, Д. Островський та ін.). Член і почесний член Фінського сходознавчого товариства (1952), Королівського Азійського товариства (Велика Британія, 1954), Німецького товариства країн Сходу (1957), Угро-фінського товариства (Фінляндія, 1958), Урало-алтайського товариства (Німеччина, 1965), Українського історичного товариства (США, 1967), Американської академії мистецтв і наук (1971), Турецького лінгвістичного товариства (1978). Почесний доктор Альбертського університету (Канада, 1984), Софійського та Великотирновського університетів (Болгарія, 1998), Товариства Центрально-євразійських досліджень (США, 2003). Отримав гранти і нагороди Фондації С. Гугґенгайма (1963), Центру близькосхідних досліджень Гарвардського університету та Американського наукового інституту в Туреччині (1965, 1967, 1968, 1969). У 1997 через погіршення стану здоров'я повернувся з України до США, де продовжив наукову працю. Від 2007 наукова спадщина П. (бібліотека, архів, мистецька колекція) зберігаються у Національному університеті «Києво-Могилянська академія» як окремий підрозділ під назвою «Меморіальна бібліотека Омеляна Пріцака» у структурі наукової бібліотеки університету; 2009 на базі колекції створено Науково-дослідний центр орієнталістики його імені. На вшанування пам'яті П. Національний університет «Києво-Могилянська академія» організував низку наукових конференцій (2008, 2009, 2019), Український науковий інститут Гарвардського університету заснував книжкову премію з українських студій імені П. (2019). На його честь перейменовано вулиці у Києві (2022) та Дніпрі (2024). Основні науково-інтелектуальні зацікавлення П. охоплюють: філологію (алтайську компаративну та історичну), зокрема лінгвістичну атрибуцію зниклих народів (гуни, авари, хозари, протобулгари), тюркологію з особливим акцентом на давніх мовах тюркських народів Сибіру і Центральної Азії та структуралізмі й лінгвістиці, середньовічну історію Центральної Азії, зокрема кочових імперій, середньовічну історію Скандинавії та Балтії, історію Візантії, Османської імперії та Кримського ханату, Східної Європи, України, інтелектуальну історію. П. розпочав дослідницьку працю ще у студентські роки у Львові, вивчаючи під керівництвом І. Крип'якевича історію козацької доби. 1937—39 він надрукував у львівських часописах 20 статей, більшість з яких були присвячені історії України. Наступні майже 30 р. (1940—67) П. працював у галузі сходознавства, здійснивши успішну кар'єру в німецькій та американській науці й посівши одне з провідних місць у світовому сходознавстві. Провідні теми його наукових досліджень присвячені реконструкції основних періодів історії Центральної Азії 9—13 ст., використанню лінгвістичних даних у вивченні історії Степу, історії та мовним проблемам носіїв степових імперій, зокрема гунів та їхніх нащадків — болгарів і чувашів, порівняльно-історичному аналізу граматики тюркських мов. Результати сходознавчих досліджень опубліковано у низці монографій та університетських підручників, а також у численних наукових збірниках і журналах провідних академічних установ світу. У 2-й половині 1960-х рр. П., поряд зі створенням українознавчого центру в Гарвардському університеті, повернувся до дослідження історії України із залученням східних, скандинавських, візантійських, османських, східно- і західноєвропейських джерел. Основну увагу вчений приділив опрацюванню двох тем: походження Русі та «Слово о полку Ігоревім» як історичне джерело. Він ставив перед собою завдання розглянути тривалу та дискусійну наукову проблему походження Русі у контексті світової історії, залучити й проаналізувати всі дотичні джерела різними мовами в оригіналі, нівелювати існуючі псевдонаукові бачення теми. З 6-ти запланованих томів (т. 1 — давньоскандинавські джерела, т. 2 — давньоскандинавські саги, т. 3 — східні джерела, т. 4 — візантійські, латинські та давньоруські джерела, т. 5 — аналіз соціальних структур Північної і Східної Європи та Центральної Азії 8—13 ст., т. 6. — синтезний аналіз усього дослідження) опублікував 2 перші томи, підготував у різному обсязі 3-й і окремі розділи 4-го та 5-го томів. Монографія, присвячена не менш дискусійній науковій темі «Слова о полку Ігоревім», побачила світ вже після смерті вченого. Крім того, П. активно досліджував історію України модерної доби, зокрема діяльність і політичні погляди П. Орлика та українського автономістського інтелектуально-культурницького середовища авторів «Історії Русів», значення українських вчених та наукових інституцій в історії української науки 19—20 ст., історіософські проблеми світової та української історії. Всією багатогранною науково-дослідницькою, викладацькою та науково-організаційною працею він доводив нагальну потребу «узгодження» світової й української історії, тобто інтеграції української історії в світову, з одного боку, та відображення впливу світових історичних процесів в українській історії — з іншого. Завдяки П. україністика здобула статус рівноправної галузі знань як академічна дисципліна у системі світової науки.

Основні праці

Рід Скоропадських (Історико-генеалогічна студія) // За велич нації. У двадцяті роковини відновлення української гетьманської держави. Л., 1938; *Stammen und Titulaturen der altaischen Völker // Ural-Altische Jahrbücher*. 1952. Bd. 24, Helf 1—2; *Die Bulgarische Fürstenliste und die Sprache der Proto-Bulgaren*. Wiesbaden, 1955; *Philologiae Turcicae Fundamenta*. Vol. 1. Wiesbaden, 1959; Чому катедри українознавства в Гарварді? Вибір статей на теми нашої культурної політики (1967—1973). Кембрідж; Нью Йорк, 1973; *Turkology and the Comparative Study of Altaic Languages // Proceedings. The VI-th Symposium*. Sept. 5—9 1978. Seul, 1979; *The Origin of Rus'*. Vol. 1. Cambridge, 1981; *Studies in Medieval Euroasian History*. London, 1981; *Khasarian Hebrew Documents of the Tenth Century (with Norman Golb)*. Ithaca; London, 1982; *Das Altürkische // Handbuch der Orientalistik*. Abt. 1. Leiden, 1982; [Науropy ↑](#)

Polovcians und Rus' // Archivum Eurasiae Medii Aevi. 1982. Vol. 2; The Slavs and the Avars // Settimane di studio del Centro italiano di studi sull'alto medioevo. Vol. 30. Spoleto, 1983; V. Lypyns'kyj's Place in Ukrainian Intellectual History // Harvard Ukrainian Studies. 1985. Vol. 9; Про Агатангела Кримського. У 120-і роковини народження // Україна. Наука і культура. К., 1991. Вип. 25; Історіографія та історіософія Михайла Грушевського. К.; Кембридж, 1991; Походження Русі. К., 1997. Т. 1; 2003. т. 2; The Origins of the Old Rus' Weights and Monetary Systems. Two Studies in Western Eurasian Metrology and Numismatics in the Seventh to Eleventh Centuries. Cambridge, 1998; Ким і коли було написане «Слово о полку Ігоревім». К., 2008.

Рекомендована література

1. Euchariston: Essays presented to Omeljan Pritsak on his Sixtieth Birthday by his Colleagues and Students // Harvard Ukrainian Studies. 1979—80. Vol. 3—4, Parts 1, 2;
[Google Scholar](#) [Internet](#)
2. Adelfotes: A Tribute to Omeljan Pritsak by his Students // Там само. 1990. Vol. 14, № 3/4;
[Google Scholar](#) [Internet](#)
3. Etymon. До 80-річчя академіка О. Пріцака // Східний світ. 1999. № 1—2;
[Google Scholar](#) [Internet](#)
4. M. Alpargu, Y. Öztürk. Omeljan Pritsak armağanı: A tribute to Omeljan Pritsak. Sakarya, 2007;
[Google Scholar](#) [Internet](#)
5. Спадщина Омеляна Пріцака і сучасні гуманітарні науки: Мат. міжнар. наук. конф. 28—30 трав. 2008. К., 2009;
[Google Scholar](#) [Internet](#)
6. Українська орієнталістика (До 90-річчя від дня народження Омеляна Йосиповича Пріцака). Вип. 4—5. К., 2009—10;
[Google Scholar](#) [Internet](#)
7. Актуальні питання сходознавства, славістики, україністики: (Пам'яті Омеляна Пріцака). К., 2010;
[Google Scholar](#) [Internet](#)
8. Colloquia Epistolaria. Омелян Пріцак і Юрій Луцький. Х., 2014;
[Google Scholar](#) [Internet](#)
9. Мови й культури: між Сходом і Заходом (Пам'яті Омеляна Пріцака). К., 2015;
[Google Scholar](#) [Internet](#)
10. Омелян Пріцак: Біобібліогр. покажч. 1937—2018. К., 2019;
[Google Scholar](#) [Internet](#)
11. Потульницький В. Деміург. Історіософія Омеляна Пріцака. Х., 2021;
[Google Scholar](#) [Internet](#)
12. Омелян Пріцак: Життєпис. Спадщина. Наукові інтереси. До 100-річчя від дня народження: Зб. наук. пр. К., 2021;
[Google Scholar](#) [Internet](#)
13. Омелян Пріцак: повернення до України. Виступи у ЗМІ. Х.; К., 2024.
[Google Scholar](#) [Internet](#)

завантажити статтю

Інформація про статтю

Автор:

Т. М. Сидорчук [✉](#)

Авторські права:

Статтю захищено авторським правом згідно з чинним законодавством України. Докладніше див. розділ [Умови та правила користування електронною версією «Енциклопедії Сучасної України»](#) [✉](#)

Нагору ↑

Бібліографічний опис:

Пріцак Омелян Йосипович / Т. М. Сидорчук // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2024. – Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-885199>

Том ЕСУ:

Стаття має лише електронну версію

Дата опублікування статті онлайн:

2024

Дата останньої редакції статті:

2024-08-13

Цитованість статті:

[переглянути в Google Scholar](#)

Для навчання:

[використати статтю в Google Classroom](#)

Тематичний розділ сайту:

[Людина](#)

Ключове слово:

[мовознавець](#)

EMUID (ідентифікатор статті ЕСУ):

885199

Кількість переглядів цього року:

10

